

INTERVJU MED PER FALK, f. 1883

- Jaa ... börja hemma då när jag va ung, å hjälpte morsan å så där. Hon hade ju kor hon te stöka mä, å farsan var skräddare - han hade inte tid å hjälpta till nå han ä. Då va jag då som fick göra dä. Fick hjälpa dom me hö å halm å - å så var vi ute på mornarna å slog fram, klockan tre var vi ute å slog. Men sen fick vi hästhjälp då, sen de ha vare nära dagar. Då gick'e ju bättre. Men jag var i skogen å å skrädde sparrar i en sommar å en vinter. Ja, då var ja.

- Var bodde ni någonstans?

- I Järnsjö heter de. Men nu är dä - ... skog där nu, sått skog nu ... men vi bodde fint till, de låg åt sola. Å så var jag å fiska iblann på sjön å. Hade en sjö neanför ... fick nå gädder å tocke där.

- Hur länge var Ni kvar hemma?

- Njaa - ja jag var nog en - jag tjäna bonddräng sen jag i Enånger. Ja jag var hemma - jag var väl en sexton-sjutton år var jag hemma. Sen tjäna jag bonddräng i Enånger hos prästen. Jaa. De var väl dä att vi skulle ... skollärarn å hälsa på ... men prästen, han söp å. Han var stöppfull han när vi for hem. Jaa. Å så i järnverke har jag vare mycke. Masugnen var jag i tretti år på krasen, var klocksättare. Å sen var jag i hytta i fem år å så i kolhuse var jag en fem år. Jag kom hit 1906, så jag har vare här länge. Å sen kom jag ner där ... i järnverke å ... å annat järn å.

- Hur kom det sig att Ni kom hit till Iggesund från början?

- Jaaha - jag vet inte jag. Vet du Hildur? ... Ja jag var hit å sökte jobb ... dä vart dåligt mä maten här å ... men dä har dom bra för dom sätter så mycke potatis. Å nyhästar köpte dom så vi fick köra potatis ner till bygge å tippa av där. Dom skippa ut de då. Jaa.

- Hur var det med arbetet i masugnen nu då? Kan vi få höra litet om det?

- Ja jag var koloppsättare ... på krasen. Å förde ner kol å malm mä en skopa ... kring den där öppna pipa ... Å sen så kom jag - ja skift, skiftgång var de. Sönda å. Jaarå. Jaa å så ...

- Vad fanns det för olika arbetare i masugnen då?

- ... ja dä var olika som jobba i masugnen ...

- Vilka var det som jobbade i hyttan då?

- Ja de var olika gubbar där å ... åsså var jag i kolhuse ett år ... ja men jag kom tebaka sen te hytta igen ... å så kom jag te Petrus i valsverke å var mä han längen å bar järn å sånt där ... när hytta stog fick jag vara på slotte under rättarn. MM. De fick vi.

- Så den gick inte året runt, hyttan?

- Näå - hon stog iblann dom reparera då för den stog iblann å måste laga'na då. Vred dom ner då en hytta, men den andra gick hon ändå.

Var två stycken se.

- Hade ni några sådana här ... dom kallar. Har Ni varit med om det.
- Öl ja.
- Nej, när dom river ner masugnen så hade dom någon festlighet.
- Jo o men de var väl ... dä ... dom kom dit mä kaffe på kvällen ... fint brö å ... ja Valberg heta han, ingenjör Valberg. Han ställde om i valsverke han å så dom fick ...skift ... han hjälpte dom mycke han.
- Hur var det med förtjänsterna då?
- Jaa - tretti kronor. ... ja 1906 kom jag hit - men då var jag härifrån å var i Boda, Enånger ett tag.
- Fanns det någon fackförening då?
- Jaa jag var mä i fackföreningen ett tag. Men jag kom ur ur den jag då när jag flytta härifrån te Boda. Sen kom jag ur ur den.
- Bostäder då - hurdana bostäder var det här på bruket?
- Jaa, ett rum var dä te en början ... ja jag streta väldigt innan jag feck nå sovrum å sova i. Fick de till sist då. ... ja från sjön ja - en bra bit dä. Feck bära mä ok då.
- Var var det ni bodde då någonstans?
- Ja vi bodde här oppe i Brunnsnäs heter de ... oppe i Ankarbacken, längre upp, man ska gå förbi Ankarbacken ...
- Gick det att få någon vila när man arbetade i skift och bara hade ett rum?
- Jaa dä var dåligt mä dä. Fick ligga - vi låg nere där ett tag å, i masugnen. Dom hade nå liggrejer där, å ligga där. Jaarå. Jo förut har dom fått arbeta. Nu är'e inte strängt ä. Nu är'e bara te knäppa på knappar för många.
- Vilka arbeten kunde man räkna som de tyngsta då på järnbruket, när ni kom hit?
- Ja de var te bära tackjärnen de... de var där dom tappa ut järne nere i hytta. Då var jag där iblann, jag var ... iblann å iblann var jag hjälpkarl å då var ... kom jag dit i ställe då...
- Var det mycket sjukdomar?
- Näej, inte var vi nå sjuk i. Var vi inte. Pastorn blev ju sjuk till sist, han låg han, han fick bältros ja. Å när de där gick ihop åt oss, då dog han. Vart han dö.
- Annars här på bruket, menar jag - var man mycket sjuka?
- Jaa - dä var väl olika dä. Men inte var dom så mycke sjuk inte.

- Fanns det någon läkare då?
- Njaa - var väl nån läkare här inte ...på den tiden var man ju frisk å kry.
- Man kanske var tvungen till det?
- Mm. Moviken, Stömbacka - då var ju lika där å. Men då var visst en öppen pipa där tror jag, masugnspipa ... här hade vi små såna där lister när vi skulle ha ner koln å malmen. Hade vi ställning till listerna där å då ramla de ner då, kol å malm å allt.
- Att vara uppsättare, det var väl ett kvalificerat yrke?
- Jaa då var då. Jag fick lära bra många't jag när jag var där.
- Hur lärde Ni er själv att bli uppsättare?
- Jaa ja gick här dom villa ha mej ti lära ... men sen fick jag lära andra saker ...
- Hur lång tid kunde det ta att lära sig då?
- Jaa då gick på en par dagar då ... var lättlärd jag å se.
- Blev det något bättre betalt när man blev uppsättare då?
- Jaa vi feck lite mer då, lite grann. Men de var styggt te vara nere i hytta å, järnena, de va så hett å varmt där. Hu. Jaa.
- Ja det är mycket som har ändrats nu under alla de här åren, förstår jag.
- Jaa, då har'e. Ja vart så ofärdig jag efter ... bröt nästan utav bene ... iblann slog man knäna i å stötte sej ... sen man blev gammal så kom'e efter de där.
- Vad gjorde man på den lilla fritid som blev då?
- Fritid? Jaa, de var te ... skulla jag frakta hem ve då å hugga å såga. När jag geck i skolan feck jag sta å såga ... brosan min. Då gick jag i skolan på den tiden. Å så dra en del på skaren när'e frös ihop. Va töväder då å sen frös dä ihop. Så hade vi lämpliger kälker där å lasta på då å dra hem.
- Fick ni veden gratis då?
- Jaa jag hade gratis ved då, eller farsan. Han skulle ha verättighet han ...
- Och sedan ni kom hit?
- Jaa då gjorde då ju.
- Vad var det annat på fritiden då, mer än vedhuggning?
- Jaa då var just inte nå mer, dä räckte väl till dä, när man fick hem ven å hugga å såga ...

- Var det inga nöjen då?
- Nää dä va dåligt mä nöjen, dä var'e. Inte var'e som nu i, dä var'e inte.
- Men någonting fanns det väl att göra? Fanns det inga föreningar?
- Jo dä var fackförening å i början, men jag kom te Boda som kom jag ifrån de där fackföreninga, tänka komma tillbaka hit till Iggesund men dä vart dä att jag kom hit igen.
- Vad gjorde Ni i Boda då?
- Boda? Dä var jordbruk dä. Odlar potatis där, å nye hästar fick vi köra mä för dom köpte mycke hästar. Å då fick vi köra potatis ... Så där fanns dä mat på den tiden, men här var dä dåligt dä.
- Vad åt man för någonting då?
- Jaa - potatis ... mjölk å - jag var där under spanskåret jag å, spanska gick. Min gumma dog då hon ... hon feck spanska hon herma hånne i Iggesund, å då var dä en lörda som hon tyckte hon var så bra så hon gick ut å sätte sej å språka mä den som bodde uppå - fick ner hon då. Men efter den betan så förkylde hon sej så då strök hon mä ... så nog har man var'e mä.
- Ja det var väl många som gick åt i spanska sjukan då här?
- Ja dä var nästan bästa folke. Var inte dä konstigt? Dom strök mä dom.
- Hade ni barn också då, när frun dog?
- Jaa hade en - få si - fyra hade jag väl då ...
- Hur gick det för dom då, när mamman gick bort?
- Berna jaa - var lite krångligt då. Var te skriva etter nå hushållersker då ibland å ha.
- Ja det var svåra år det där.
- Jaa, dä var dä.
- Var det mycket fattigt förr då?
- Jaa dä var dä ju. Dä var lite betalt förfärligt. Jag hade, jag vet inte om dä var nå tretti kroners löningar för fjorton dagar.
- Och det skulle räcka det för maten?
- Jaa.
- Fanns det någon affär här i Iggesund?
- Jaa dä var dä, dä var en affär här men den är borta nu. De va en affär då. Men nu är'e ... minns inte va heta den där affärn ...

- Åkte man till Hudiksvall för att handla ibland?
- Nä inte vi då int. ... då man jobba i den skiftgången inte. Men då kunna väl vare andra som for, som kunna ha bil å så där. Men då var inte gott om bilar då på den ti'n inte.
- Man fick väl gå?
- Feck gå mycke då. Man feck gå te stan ... å på vintern hade vi en järnstötting då, en järnspark. Ja minns en vinter var'e rent före. Farsan å jag vi åkte ända te Enångerskyrkan på möron ...
- Så man skulle gå till kyrkan på julottan då?
- Jaa.
- Var man mycket kyrklig förr?
- Jaa, vi var mycke i kyrka då på den tiden, då var vi. Men nu gitter man ingenstans - nu ligger dom död i en säng ...
- Men förutom kyrkan så fanns det väl dom frireligiösa också?
- Jaa fanns några stycken ...
- Och så fanns det kanske nykterhetsförening? IOGT?
- Nja vet inte på den tiden inte. Nu har sån där förening.
- Hur firade ni julen hemma i barndomshemmet då?
- Jaa då var te ... va väl nå lite bättre mä mat å tocke där.
- Var ni många syskon hemma?
- Nää dä va vi inte ... brorsan min ... han gav sej ut han då så jag vart ensam i hjälpa dom. Då värsta arbete var te ... tungt jobb dä. En tung bila ... långt skaft å tälja.
- Vad skulle man ha dom sparrarna till?
- I gruverna hade dom ...
- Fanns det någon gruva här då som dom skulle användas till?
- Nää inte här inte. Dä skickas ut dä. Kördes te stan, sen så ... iväg mä dä dit dä skulle. Ja minns när dä va dåligt mä maten här ve krigsåren. Då fick vi - då hade dom såpa på fabriken ...
- Hur klarade sig dom gamla förr i tiden?
- Jaa dä förstår inte jag ä. Dä var nog narrit dä ... fick gå å byta åt sej hos bönderna mä sån här fabrikssåpa.
- Ni arbetade här under storstrejken förstår jag?
- Njæe ...

- Men jag menar - ni var här då?
- Jaadå dä var jag.
- Hur var stämningen då?
- Njaa - dä var narrit. Ja minns dä va en till å jag som va å grövde diken oppi vägen ... på nå myrer, grävde sån där diken.
- Var man vid gott mod under strejken då?
- Jaa dä va vi.
- Har det varit mycket andra tvistigheter med arbetsledningen här - att man har varit missnöjd med löner och så?
- Nja jag vet inte ... ingenjörer å lite av varje. ... ja nu har nog inte jag nå mera te prate om.
- Jag tänkte fråga - pappa, han var ju skräddare. Vad hade han för kunder då.
- Ja ifrån Liansfors många ... stordelen av dom däroppe. Men han var ju hemma å sydde ju hemma ... beställde kläder då å ... men dä var lite betalt då å. Å han var ju så billig han å så.
- Hade han någon till hjälp, eller var han ensam?
- Jaa- jag hjälpte'n ett tag jag, mä sån där ...kläder å sy.
- Vad var det för någonting då?
- Ja dä var blåkläder, såna där blåkläder som man bruka ha i slåttern så där.
- Byxor och jacka eller ...?
- Ja var byxor å skjorta å mestadelen ... bra varmt å se ... ja å så var'e - komma jag i lag mä en i skogen å högg timmer ... två stycken, vi högg timmer å massave å så kastve högg vi.
- Så Ni har prövat på många olika arbeten?
- Jaa, oj oj, dä har man.
- Vilket arbete har varit trevligast då, tycker Ni?
- Ja jag vet inte - var bara ansträngandes alltihop i verket därne. De där vintrarne jag var i skogen var'e så förfärligt kallt så, var tjufem grader kallt.
- Skulle ni ligga i koja då?
- Nää vi åkte hem, dä gjorde vi. Men annars hade dom mycke fine kojor en del, som dom byggde opp i snårskogen.
- Hur såg dom ut sådana där kojor då?

- Jaa dom var fin dom, torkrum å husa å.
- Men det var väl på senare tid det?
- Jaa dä var dä.D'ä nåra som lever än oppe i Strömbacka å, Moviken.
- Ja nog är det det. - Minns ni någonting utav mammans hushållsarbete då, när Ni var liten? Hon kanske vävde och spann?
- Nää ... nä hon vävde aldrig inte.
- Så hon köpte tyg hon att sy kläder utav?
- Jaa, dä gjorde hon.